

ZÁKLADNÍ POJMY ENZYMOLOGIE

enzym	makromolekula, obvykle protein, která působí jako biokatalyzátor
kofaktor	organická molekula nebo iont nutný pro aktivitu enzymu
* koenzym	volně připojený kofaktor (nízkomolekulární org. látka, obvykle nukleotid, účastníci se reakce jako akceptor nebo donor chemických skupin nebo elektronů)
* prostetická skupina	pevně vázaný kofaktor
vitamíny	organické látky, které jsou často prekurzory enzymových kofaktorů
apoenzym	inaktivní enzym, který musí asociovat se svým kofaktorem, aby byl funkční
holoenzym	apoenzym + kofaktor (katalyticky aktivní enzym)
metaloenzym	enzym, který v aktivním stavu obsahuje jeden nebo více kovových iontů, nezbytných pro jeho biologickou funkci
aktivní centrum	oblast enzymu, kde probíhá specifická reakce
vazebné místo	specifická oblast (nebo atom) molekuly, která je schopna vstoupit do stabilizující interkace s jinou molekulou
multienzym	protein vykazující více než jednu katalytickou funkci příslušející odděleným částem polypeptidového řetězce (domény) nebo podjednotkám
izoenzymy	mnohočetné formy enzymů determinované geneticky (tj. enzymy katalyzující stejnou reakci, ale lišící se primární strukturou)
izoformy	mnohočetné formy enzymů pocházející ze stejného genu, ale lišící se posttranslační modifikací
nitrobuněčná lokalizace enzymů	místo, kde se enzym v buňce vyskytuje
alosterický enzym	enzym obsahující oblast, oddělenou od místa vazby substrátu, na niž se mohou vázat malé regulační molekuly (efektory)

alosterický efektor	specifická malá molekula ovlivňující aktivitu alosterického enzymu (aktivátor nebo inhibitor)
enzymová indukce	proces, kdy se syntetizuje indukovatelný enzym jako odpověď na působení specifické molekuly induktoru (tj. aktivace syntézy na úrovni transkripce)
enzymová represe	situace při které je syntéza enzymu zabráněno molekulou represoru (tj. inhibice syntézy na úrovni transkripce)
substrát	látka, která je enzymem přeměňována
aktivita enzymu	vyjadřuje kolik molekul substrátu enzym přemění na produkt za jednotku času
koncentrace katalytické aktivity	jednotka vyjadřující koncentraci enzymu v biologickém materiálu ($\mu\text{kat/L}$)
Michaelisova konstanta (K_m)	konstanta, která popisuje afinitu enzymu k danému substrátu (charakterizuje konkrétní dvojici enzym-substrát; čím je K_m vyšší, tím má enzym k substrátu nižší afinitu, a proto potřebuje jeho vyšší koncentraci; viz. definice: K_m je rovna koncentraci substrátu, kdy reakce katalyzovaná enzymem běží rychlostí $v = 1/2 V_{\max}$)
reakční selektivita	enzym obecně katalyzuje pouze jeden typ reakce
substrátová selektivita (specifita)	enzym působí pouze na omezenou skupinu substrátů
proenzym (zymogen)	inaktivní prekurzor enzymu, který je po sekreci z buňky chemicky přeměněn na aktivní formu
pH-optimum	pH, při které má enzym nejvyšší aktivitu
teplotní optimum	teplota, při které má enzym nejvyšší aktivitu
inhibice enzymu	snížení rychlosti katalyzované reakce působením inhibitorů
-áza (-asa)	koncovka označující enzym (př. kináza)

izoenzymy / izoformy

- enzymy různých kompartmentů (MDH mitochondriální a cytoplazmatický)
- enzymy různých tkání (ALP)
- oligomerní (různé podjednotky LD)
- polymer a podjednotka (GMD)

Názvosloví enzymů

EC nomenklatura

* každý enzym má své čtyřmístné číslo pro podrobnější klasifikaci (podle Enzyme Commission IUBMB)

EC 1.x.x.x	oxidoreduktázy
EC 2.x.x.x	transferázy
EC 3.x.x.x	hydrolázy
EC 4.x.x.x	lyázy
EC 5.x.x.x	izomerázy
EC 6.x.x.x	ligázy (syntetázy)

systematické názvy

tvoří se podle přesného vzoru, specifikují reakci, kterou enzym katalyzuje

např. ATP : D-glukóza fosfotransferáza

EC 2.7.1.2 = přenáší (tj. transferáza 2) fosfát (7) na alkoholovou skupinu (1) D-glukózy (2)

ATP + D-Glc → ADP + D-Glc-6-fosfát

doporučené názvy

jednodušší než systematické názvy, běžně se používají (viz výše: EC 2.7.1.2. = glukokináza)

staré triviální názvy

* bez vztahu k chemické reakci

* často končí -in (pepsin, trypsin)

* používají se pro enzymy, které jsou již dlouho známé

zkratky enzymů

např. LD, ALT, ALP

specifická koncovka pro enzym: **-áza**

a) název substrátu + -áza (př. amyláza)

b) typ reakce + -áza (př. dehydrogenáza)

Běžně užívané (doporučené) názvy enzymů (příklady)

oxidoreduktázy	transferázy	hydrolázy
dehydrogenáza	skupinatransferáza (př. aminotransferáza)	esteráza
reduktáza	kináza	fosfatáza
oxidáza	fosforyláza	fosfodiesteráza
peroxidáza	transketoláza	nukleáza
oxygenáza	transaldoláza	peptidáza
hydroxyláza		glykosidáza
desaturáza		lipáza
lyázy	izomerázy	ligázy
dekarboxyláza	epimeráza	karboxyláza
hydratáza	mutáza	syntetáza
dehydratáza		
syntáza		

Koenzymy

oxidoreduktáz (přenáší H⁺ a elektrony)

NAD⁺ nikotinamidadenindinukleotid

NADP⁺ nikotinamidadenindinukleotid fosfát

(prekurzor: niacin = kyselina nikotinová)

FAD flavinadenindinukleotid

FMN flavinmononukleotid

(prekurzor: riboflavin = vitamin B₂)

transferáz:

ATP, GTP adenosintrifosfát, guanosintrifosfát

TDP (=TPP) thiamindifosfát (= thiaminpyrofosfát; přenáší uhlíkaté zbytky); *prekurzor: thiamin = vitamin B₁*

PALP pyridoxalfosfát (přenáší -NH₂ skupinu); *(prekurzor: pyridoxin = vit. B₆)*

THF tetrahydrofolát (přenáší uhlíkaté zbytky); *(prekurzor: kyselina listová)*

CoA koenzym A (přenáší acyly); *(prekurzor: kyselina panthotenová)*

PAPS fosfoadenosinfosfosulfát

lyáz:

PALP pyridoxalfosfát (dekarboxylázy)

ligáz:

ATP adenosintrifosfát (acyl-Co-syntetázy, aminoacyl-tRNA-syntetázy)

biotin biotin = vitamin H (karboxylázy; přenáší CO₂)

Inhibice enzymů

1) kompetitivní

- * inhibitor je podobný substrátu, soutěží se substrátem o vazebné místo enzymu
- * váže se do aktivního centra, ale není přeměňován
- * zvyšuje K_m (je nutno dodat více substrátu k dosažení původní aktivity enzymu)
→ zvýšení koncentrace substrátu vede k „odstranění“ inhibice
- * inhibuje enzym reverzibilně

2) nekompetitivní

- * inhibitor se váže na jiné místo enzymu než substrát
- * znemožní vazbu substrátu (změna konformace enzymu)
- * snižuje V_{max} (což odpovídá snížení koncentrace aktivního enzymu)
- * reverzibilní pouze pokud se inhibitor neváže kovalentně

3) akompetitivní

- * inhibitor se váže pouze na komplex enzym-substrát

Rozdělení podle doby trvání inhibice:

- reverzibilní (vratná)
- irreverzibilní (nevratná) → při pevné kovalentní vazbě inhibitoru na enzym

Využití inhibice k regulaci metabolických drah:

- inhibice zpětnou vazbou (produkt mtb dráhy inhibuje zpětně některou z reakcí, většinou první reakci, vedoucí k jeho vzniku)
- vzájemná inhibice (inhibice napříč, zpětnou vazbou produktem jiné mtb dráhy)
tzv. „cross-regulation“
- reverzibilní kovalentní modifikace (např. fosforylace/defosforylace: kináza/fosfatáza)

Při regulaci jde o inhibici kompetitivní (zvýšení K_m nad koncentrací substrátu v buňce) nebo alosterickou (inhibitor - tzv. efektor nebo modulátor se váže na jiné místo enzymu než substrát).

Vyšetření enzymových aktivit pro diagnostické účely

- * provádí se převážně z krve (sérum, plazma) → posouzení přítomnosti nebo rozsahu tkáňového poškození
- * jednotky: $\mu\text{kat/L}$

Enzymy nacházející se v plazmě:

- enzymy specifické pro plazmu
(mají v plazmě svou funkci, např. enzymy koagulační kaskády)
- sekreční enzymy (např. trávicí enzymy)
- enzymy tkáňových buněk (tj. enzymy katalyzující chemické reakce v buňkách)

Ad b) c) = v nepatrné míře se vyskytují v plazmě fyziologicky (pochází z normálního odbourávání buněk), ale nemají v ní specifickou funkci; ve zvýšené míře se v plazmě vyskytují při poškození tkání, z kterých pocházejí

Nezbytné znalosti:

- nitrobuněčná lokalizace enzymů (volně v cytoplazmě, vázané na membrány nebo uvnitř různých organel)
- orgánová a tkáňová distribuce enzymů (buňky mají různé enzymatické vybavení, probíhají v nich v různé míře různé chemické reakce a metabolické dráhy)
- zdroje enzymů v plazmě
  - některé jsou do plazmy produkovány, neboť plní v krvi svou funkci (př. srážení krve)
  - mnohé se v malém množství dostávají do plazmy při normálním odbourávání buněk (fyziologické koncentrace)
  - patologicky se v plazmě vyskytují vyšší než fyziologické koncentrace buněčných enzymů při poškození buněk z nichž pocházejí (zvýšený přestup enzymů z buněk do extracelulárního prostoru)
- způsob eliminace enzymů z plazmy (většinou degradace v buňkách retikuloendotelového systému, hlavně v játrech)